

Gevraagd en ongevraagd advies

Yttje Feddes over haar functie als Rijksadviseur van het Landschap

Sinds 2004 heeft Nederland naast een Rijksbouwmeester ook een Rijksadviseur voor het Landschap. Dirk Sijmons vervulde deze functie tot 2008, waarna hij opgevolgd is door landschapsarchitecte Yttje Feddes. Samen met Rijksadviseur voor de Infrastructuur Ton Venhoeven, Rijksadviseur voor het Cultureel Erfgoed Fons Asselbergs en Rijksbouwmeester Liesbeth van der Pol vormen zij het College van Rijksadviseurs. De TOPOS redactie was benieuwd welke (kraak)heldere visie Yttje Feddes op het Nederlandse landschap heeft en wist een afspraak met haar te regelen op haar bureau Feddes/Olthof landschapsarchitecten in Utrecht.

Yttje Feddes

Rijksadviseur van het landschap
info@feddes-olthof.nl

door:

Sanne Broekhof

Msc studente Ruimtelijke Planning
sanne.broekhof@wur.nl

Linda Fritschy

Msc studente Landschapsarchitectuur
linda.fritschij@wur.nl

Yttje is door de voormalig Minister van LNV gevraagd om Rijksadviseur voor het Landschap te worden. Zij is daarmee de tweede Rijksadviseur voor het Landschap van Nederland. Buiten de functie van Rijksbouwmeester (VROM), die al tweehonderd jaar bestaat, bestaan de Rijksadviseur voor het Landschap (LNV), voor Infrastructuur (VenW) en voor het Cultureel Erfgoed (OCW) pas sinds 2004.

Rijksadviseur voor het Landschap

De Rijksadviseur voor het Landschap is nu twee keer achter elkaar een landschapsarchitect geweest. Is dit ook een voorwaarde voor de functie, vragen wij ons af? Hoewel Yttje deze vraag niet met zekerheid kan beantwoorden, denkt ze wel dat het belangrijk is dat de Rijksadviseur van het Landschap een ontwerper en iemand vanuit de praktijk is. Dat is ook wel de algemene gedachte achter het College van Rijksadviseurs. Het zijn zeer ervaren mensen uit de praktijk. Vanuit deze ervaring geven zij de verschillende Ministeries advies. *“Het geluid vanuit de praktijk in het beleid.”* Rijksadviseurs denken inhoudelijk mee over grote veranderingen in Nederland en zorgen ervoor dat de grote projecten ook voldoende (architectonische) kwaliteit hebben.

Officieel is het Rijksadviseurschap een functie voor 16 uur in de week. “Dat is natuurlijk altijd een beetje een spaghaat. Je besteed er natuurlijk wel meer tijd aan dan 16 uur in de week, maar ook geen 60 uur”. Het idee achter de functie is dat je het voor een afzienbare tijd van vier jaar doet, maar dat je gedurende die vier jaar niet voortdurend in het “Haagse circuit” rondloopt. Juist de afwisseling tussen beleid en praktijk houdt de functie scherp.

College van Rijksadviseurs

De vier adviseurs hebben een nauwe en goede samenwerking; ze zien elkaar eens in de twee weken in Den Haag voor overleg over project- en subsidie aanvragen, advies en eigen projecten. Voor de Ministeries heeft het een grote meerwaarde om advies vanuit

verschillende vakgebieden te krijgen. Voorheen bestond dit advies eigenlijk niet. De Rijksbouwmeester gaf aanbevelingen over puur architectonische vraagstukken, dat is nu deels nog steeds zo, maar het gehele College kan nu ook belangrijke adviezen geven voor grote planologische vraagstukken. De Rijksadviseurs hebben aan het begin van hun ‘dienstperiode’ een werkplan gemaakt, met een aantal gezamenlijke doelen erin (zie www.rijksbouwmeester.nl). Één hiervan is bijvoorbeeld om de verschillen in het Nederlandse landschap nog beter zichtbaar te maken. Een rapport over verdichting van de stad is een voorbeeld van de uitwerking van dit doel. Het rapport laat zien hoe je in het stedelijk gebied nog goed kunt verdichten, zonder dat de woonkwaliteit hiermee verminderd. Een ander onderwerp dat in het werkplan aan bod komt, is het doortrekken van de A8/A9, die onder andere door de Stelling van Amsterdam heen snijdt. Iedere adviseur kijkt hier vanuit zijn eigen deskundigheid naar. Je kunt je voorstellen dat dit tot conflicten zou kunnen leiden, maar doordat de Rijksadviseurs het hier intern al over hebben, komen ze er meestal samen goed uit.

Eens in de twee à drie maanden bezoekt het College een project in de regio, gebieden buiten de Randstad. Veel vragen komen automatisch uit de Randstad en op deze manier willen de adviseurs ook het contact met de rest van Nederland niet verliezen.

Contact met bewoners

Het College van Rijksadviseurs heeft over het algemeen geen direct contact met lokale bewoners. Wat de Rijksadviseurs wel doen is bijvoorbeeld meedenken over manieren waarop in de ruimtelijke ordening beter naar bewoners geluisterd kan worden. “Maar ik heb hier op het bureau veel directer met participatie te maken”. Aan de andere kant kan het ook zo zijn dat Feddes advies geeft, waar bewoners het niet mee eens zijn, “wij zijn er natuurlijk niet per se voor om het landschap op

conserverende wijze op slot te zetten”. Verder geeft Feddes aan dat het verschil maakt op welk schaalniveau je bezig bent. Wanneer je bijvoorbeeld werkt aan het Groene Hart, “dan zijn bewoners toch eerder geïnteresseerd of er nu bij hun dorp een nieuwe rondweg komt, of dat die boeren daar een nieuwe stal gaan bouwen, dan dat ze zo geïnteresseerd zijn in het respecteren van de grenzen van het Groene Hart of dat het plan wel voldoende recreatieve invulling krijgt. Terwijl je daar toch ook over na moet denken”.

Contact met ‘Den Haag’

Door de functie van Yttje krijgt ze langzamerhand een steeds beter overzicht in wat er binnen de ruimtelijke ordening van Nederland speelt. Dat is iets wat uiteindelijk ook voor haarzelf een toegevoegde waarde heeft. Verder zitten er in Den Haag veel ambtenaren, die met name veel kennis van regelgeving, beleid en implementatie hebben. De proceskant hebben zijn beter onder de knie. Daarentegen is het College van Rijksadviseurs sterk in het inschatten hoe dingen in de praktijk kunnen lopen. Yttje geeft een voorbeeld van een bijdrage die ze heeft geleverd aan de regelgeving voor het Nationaal Waterplan.

“Als in het Nationaal Waterplan regels worden ontwikkeld voor het IJsselmeer, dan weet ik wel vanuit mijn ervaring met projecten die ik daar gedaan heb wat zinnige en onzinnige regels zijn. Dat het bijvoorbeeld onzinnig is om te zeggen: Als je nieuw land maakt dan moet het zoveel mogelijk aan de dijk vastzitten. Dat lijkt mij geen goede regel, IJburg is ook niet aan het nieuwe land vastgemaakt, maar juist als eilanden ontwikkeld. En juist dat geef heel veel extra kwaliteiten”.

Wanneer er dergelijke inzichten worden gegeven, wordt er vaak blij verrast gereageerd door beleidsmaker. Het zijn vaak dingen waar niet (direct) aan gedacht wordt door een andere manier van kijken, maar zo’n regel wordt zo uiteindelijk wel aangepast.

Het contact met de Ministeries kan op

verschillende manier verlopen. Vaak komt de Minister met een vraag bij het College van Rijksadviseurs, maar het College kan ook ongevraagd advies leveren. Verder heeft Yttje veel contact met het Ministerie van LNV om te zien waar ze mee bezig zijn. Yttje heeft het idee dat het College en het advies dat ze leveren zeker serieus wordt genomen in Den Haag. “Ik moet zeggen dat in ruim het jaar dat we bezig zijn, er niet heel veel kwesties zijn geweest, die de departementen volkomen naast zich neer hebben gelegd”. Vaak kunnen ambtenaren zich zelf ook goed in het advies vinden, en vormt het een extra ondersteuning voor ze om de rug recht te houden.

De Overheid

De Minister van LNV moet onder andere de kernkwaliteit van het Groene Hart bewaken. In de inspectie, die de Minister hiervoor onder zich heeft, zitten vrijwel geen landschapsarchitecten. Eigenlijk zitten er bij de hele rijksoverheid nog weinig landschapsarchitecten. Wel bij DLG

(Dienst landelijk Gebied), daar werken op dit moment ongeveer 40 landschapsarchitecten, bij VROM nog een enkele ontwerper. Dat is iets wat heel erg veranderd is in vergelijking met vroeger, toen de overheid zelf nog veel ontwerpers in dienst had. Nu worden er vaak architectenbureaus ingehuurd om opdrachten uit te voeren.

We vragen Feddes wat ze van deze ontwikkelingen vindt. “Op rijksniveau moet natuurlijk op zijn minst voldoende expertise zijn om opdrachten uit te kunnen zetten, dus ik vind het behoorlijk ver doorgeschoten. Eigenlijk wel te ver.” Yttje heeft het idee dat er hier momenteel wel aan gewerkt wordt. “Bij het Ministerie van VROM vinden ze ontwerpend onderzoek in een vroeg stadium van een plan steeds belangrijker. Ook in de architectuurnota staat duidelijk ontwerp voorop. De Commissie Elverdink heeft bij de aanleg van verkeerswegen geconstateerd dat je beter in een vroeg stadium van een project goede ontwerpstudies kan doen, omdat je dan beter alle kansen in de vingers hebt en al vrij snel weet, wat je

echt beter wel of niet kunt doen of moet willen. Dat scheelt in een latere fase heel veel tijd en geld. Dat besef is wel heel sterk doorgedrongen, en daarvoor zou het toch nodig zijn om bij de overheid ook meer ontwerpers te hebben”.

Het probleem van de huidige organisatiestructuur is vooral dat bijna al de kennis en expertise bij de ontwerpbureaus ligt. Van daaruit sijpelen er minder makkelijk dingen door naar projectleiders en beleid dan, wanneer er ontwerpers intern bij de overheid zouden zitten. Het gaat nu via veel grotere omwegen. “Maar aan de andere kant is het ook goed dat er een cultuur van architectenbureaus is in Nederland. Dat kan je ook niet meer terugdraaien, daar is de samenleving niet naar”.

Eigenlijk hebben het Ministerie van LNV, VROM en Verkeer en Waterstaat elk op een andere manier te maken met het landschap. Hoewel ze elk ook hun eigen terrein een eigen invalshoek hebben, heeft Feddes toch het idee dat er werk dubbel wordt gedaan. “De samenwerking tussen de Ministeries is op een aantal vlakken prima, maar op het gebied van landschap doen ze veel dubbel”.

Ontwikkelingen

Het landschap is niet meer zo maakbaar zoals het vroeger was. De grote vragen, die de komende jaren voor landschapsarchitectuur zullen spelen, zijn toch wel het water en de stedelijke herstructurering.

Water en natuur meer combineren, zodat verschillende functies samen kunnen komen in verrassend ontwerp. Natuur op zichzelf moet niet alleen een doel zijn. Wanneer natuurontwikkeling bijvoorbeeld gecombineerd kan worden met waterberging en –zuivering kan een meerwaarde ontstaan. Iets van deze tijd is verder om het grondoppervlak steeds efficiënter te gebruiken. “Ik denk dat onderzoek en onderwijs zich ook veel meer moeten richten op die combinatiemogelijkheden”.

Beleid van voorgangers

Het beleid dat de afgelopen jaren door Dirk Sijmons is gevoerd, wordt voor een groot deel door Yttje doorgezet. Toch zijn er ook wel verschillen tussen de

twee Rijksadviseurs. Feddes beschrijft deze als “Dirk is meer dan ik een denker, echt op dat meta niveau en ik ben meer een praktiserend ontwerper, dus dat is wel een verschil. Ik ben iets eerder geneigd om vanuit het ontwerp, de ruimtelijke vormgeving en oplossingen te denken en Dirk zit vaak iets meer op theoretisch niveau. We zijn gewoon andere mensen”.

Missie

We vragen Yttje of ze in de vier jaar dat ze Rijksadviseur is, een bepaalde missie heeft. Iets dat ze graag wil bereiken of iets waar ze voor staat. Een van de dingen die ze graag zou willen veranderen is dat er veel meer rekening wordt gehouden met het landschap bij grote afwegingen. “Het lijkt altijd zo alsof de aanleg van bijvoorbeeld snelwegen een ijzeren logica heeft, van dat moet zo en dat kan niet anders. Terwijl er te weinig rekening wordt gehouden met de logica vanuit het landschap.”

Een samenhangend plan voor grote gebieden zoals het Groene Hart of de Zuidwestelijke Delta, is ook iets waar Feddes voor pleit. Op een dergelijk schaalniveau kan je nog overzicht houden en het is een landschappelijke schaal waarop het nog zinvol is om een plan te maken. Het ontwerp zou dan op regionale schaal vastgelegd worden, waarna lokale partijen het verder kunnen uitwerken. De Hollandse Waterlinie en Ruimte voor de Rivier zijn hier goede voorbeelden van, vindt Yttje. Er is dan een kwaliteitsteam dat overzicht houdt over de doelstellingen en de kwaliteit van het gehele plan, maar er zijn ook allerlei deelgebieden, die door projectgroepen worden uitgewerkt tot een lokaal schaalniveau.

Toch is het vaak zo dat de lokale overheid zich in zo'n geval opgezadeld voelt met taakstellingen en plannen van bovenaf, die ze zelf niet zien zitten. Wanneer we Yttje vragen wat ze hiervan vindt, zegt ze dat het niet vreemd is dat gemeentes zelf niet achter bijvoorbeeld de taakstellingen van Ruimte voor de Rivier staan. De gemeente heeft zelf geen enkel belang bij om bijvoorbeeld een dijk te verleggen, maar het gaat wel om het nationale belang van de veiligheid. Bovendien, zegt Feddes, hebben de gemeentes de ruimte om de

taakstellingen op hun eigen manier uit te voeren.

Favoriet project?

Feddes houdt van alles wat met water te maken heeft, Ruimte voor de Rivier is hier natuurlijk een van de bekendste projecten van, maar ook het Deltaprogramma is een van haar favorieten voor de komende jaren. Daarnaast is een visie op nationale schaal voor 100 meter hoge windturbines en de landschappelijke inpassing hiervan hard nodig. Wat Yttje verder boeiend vindt is het advies geven aan relatief klein projecten. Zo heeft ze onlangs geadviseerd over de lokatie van een golfbaan in Amstelveen. “Dat is leuk, omdat je dan ook je rol kunt gebruiken om een soort padstelling te doorbreken. Er waren allerlei partijen bij het probleem betrokken, en de Minister van VROM had bezwaar aangetekend”.

Boodschap aan de studenten

Landschapsarchitecten moeten ontwerpers zijn. De ontwerpopleiding moet goed en inspirerend zijn. Studenten moeten ook plezier krijgen in het vakgebied en waar ze mee bezig zijn, en moeten zich daar zeker in voelen. “Vanwege het ontwerpen moet je natuurlijk ook goede kennis hebben van het systeem, je moet goed kunnen analyseren. Daarnaast moet je ook een soort ideeën rijkdom ontwikkelen en hoe je dan een idee kan combineren met hoe iets werkt, met de objectieve gegevens van een systeem”. “Wat ik een rare ontwikkeling vind voor de landschapsarchitecten van nu is dat Wageningen zich heel erg op het landelijk gebied richt, terwijl Delft (die bezig is te onderzoeken of er daar ook een volwaardige afstudeerrichting in landschapsarchitectuur kan komen) zich heel erg op de stad richt. Terwijl beiden natuurlijk niet los van elkaar te koppelen zijn in Nederland. Het is heel moeilijk om een beroepspraktijk te hebben, waarin je je alleen maar in het stedelijk of alleen maar in het landelijke gebied werkt. “Je kunt je natuurlijk best tijdens je studie ergens in specialiseren, maar het fundament in de opleiding zou breed moeten zijn en niet te specifiek op een onderwerp gericht.